

Razprava ob izidu knjige *Graffiti Women*
Nicholasa Ganza [izvleček]

Brooklyn Museum, New York, 18. november 2006
Razpravljavke: Lady Pink, Toofly, Swoon in Lady K. Fever

VODITELJICA: Naj začnem s predstavitevijo naših štirih razpravljavk. Prva dama na moji desni je Lady Pink, živa legenda. Rodila se je v Ekvadorju, odrasčala pa je v New Yorku. Njena kariera traja že več kot dvajset let. Z bombanjem se je začela ukvarjati leta 1979 v New Yorku. Pri osemnajstih je nastopila v kulturni filmski klasiki *Wild Style*. Imenujejo jo prva dama grafitov. Pogosto so citirali njeno naslednjo izjavo: »Ko sem sama začela, je bilo deset tisoč moških [grafitarskih] umetnikov in jaz – ena sama ženska«. Pink je utrla pot številnim mladim ženskam in jim z risanjem tako v zasebnih kot na javnih prostorih postala vzor. Njena dela so bila razstavljena in vključena v zbirke nešteto galerij in muzejev po vsem svetu, vključno z newyorškimi The Whitney Museum of American Art, PS1 Contemporary Art Center, The Queens Museum of Art, prav tako pa tudi v zbirko našega Brooklyn Museum, kjer njena dela trenutno lahko vidite na razstavi *Grafitarske osnove* v drugem nadstropju. Skupaj z možem Smithom zadnje čase organizirata legalne površine in vodita delavnice o ustvarjanju muralov za najstnike.

Naša naslednja razpravljavka je Toofly. Toofly, ki živi in dela v New Yorku, je ilustratorka, oblikovalka in dejavna streetartistka. Tudi ona se je rodila v Ekvadorju, odrasčala je v Queensu v New Yorku, v zgodnjih devetdesetih pa je začela s taganjem in z risanjem svojega priljubljenega karakterja, deklice, v grafitarske skicirke. Po nekaj poskusih dokazovanja sprejarskih sposobnosti so jo povabili v slavno Graffiti Hall of Fame, kjer je imela priložnost predstaviti svoje delo širšemu občinstvu. Od takrat slika z ramo ob rami s številnimi izmed najbolj legendarnih grafitarskih umetnikov, obenem pa je tudi edina ženska članica priznanega Motug crewja. Tooflyjina dela še vedno potujejo po vsem svetu. Medtem ko ostaja zavezana svojim koreninam kot ena redkih vodilnih ženskih umetnic, dejavnih v hip-hop kulturi, njene *fly-deklice* vidujemo na zidovih, v revijah, v njenih delih za galerije, kjer se izkazuje ne le njen individualni stil, temveč tudi njeno prizadevanje, da bi za ustvarjanje motivirala dekleta v svoji skupnosti.

Naslednja je Lady K. Fever. Lady K. Fever dela na področju grafitov, filma, gledališča, novinarstva in fotoreporterstva. Rodila se je v Kanadi, kjer je tudi odrasčala, z bombanjem pa se je

tamkaj začela ukvarjati v zgodnjih devetdesetih. Približno v tem času je bila dejavna tudi v Riot Grrrls, severnoameriškem mladinskem feminističnem gibanju. Ko je začela, je bila ena izmed peščice kanadskih grafitarskih umetnic, leta 2003 pa je postala prva Kanadčanka, ki je slikala na legendarnem Harlem Graffiti Hall of Fame. Njena dela se nahajajo v galerijah in zasebnih zbirkah po vsej Severni Ameriki, pred kratkim pa se je predstavila tudi v galeriji Corridor Dannyja Simmonsa in na zboru *B-Girl Be* v Menneapolisu v Minnesoti. Z Bronx Museum of Arts sodeluje

pri njihovem mladinskem programu kot učiteljica, poučuje pa tudi vsepovsod po New Yorku. Njena grafitarska, novinarska in fotografska dela so bila objavljena v New York Postu in hip-hop reviji Backspin ter predstavljena na filmu, televiziji, v knjigah, revijah, časopisih in na internetnih straneh po vsem svetu. Trenutno sodeluje z newyorško City Arts, vključena pa bo tudi v prihajajočo razstavo *Everyday is Like Sunday* v Longwood Art Gallery.

Naša zadnja sogovornica je Swoon. Swoon je, kot pravi sama, odraščala na kolovozu na Floridi, zadnjih pet let pa ulice New Yorka prekriva s svojimi podpisi, izrezki in stenski odtisi. Na njena dela ste lahko naleteli v Williamsburgu in drugih newyorških predelih ter v zbirki našega Brooklyn Museum. Trenutno v petem nadstropju razstavljamo njeno instalacijo, katere nastanek je inspiriral Cony Island. V sodelovanju s svojim kolektivom Toy Shop je ustvarila projekte, ki segajo od prenavljanja jumbo plakatov in kampanj s posterji do skulpturnih instalacij, uličnih zabav in večerij, odprtih za javnost. V svojem zadnjem projektu The Miss Rockaway Armada je v kolektivu s še petintridesetimi umetniki ustvarila floto splavov na Mississippiju. Dela te izjemno priznane streetartistke so bila v zadnjih letih vključena v newyorške razstave *Greater New York* v PS1 Contemporary Art Center, *Printmaking Now* v Museum of Modern Art, imela pa je tudi samostojno razstavo v centru Deitch Projects. Swoon je prispevala tudi uvodnik k tej novi publikaciji *Graffiti Women*.

Tako, zdaj bo vsaka izmed umetnic govorila o svojem delu. Začeli bomo z Lady Pink.

LADY PINK: No, začela bom z nekaj besedami o svoji zgodovini. Na podzemne vlake sem začela slikati leta 1979, 1980 kot mlada najstnica. Na sceno sem prišla, ko je bilo grafitarsko gibanje staro že več kot deset let. Bilo je veliko herojev, veliko zlobnežev, veliko zgodb in dogodivščin ter veliko ljudi, ki so mi bili vzorniki. Močno so me inspirirali nekateri izmed velikih, ki so barvali podzemne vlake, npr. Lee in Crash in Daze, Futura, Dandy, Zephyr. Vsi ti ljudje so bili le za malenkost starejši od mene in ko so v zgodnjih osemdesetih prvič začeli razstavljati v galerijah in muzejih, so menili, da potrebujejo žensko, ki bo predstavljena skupaj z njimi. Zaradi pomanjkanja konkurence, saj v New Yorku v tistem času ni bilo drugih žensk, ki bi slikale, so me povabili, naj pridem zraven in razstavljam v galerijah in muzejih. Bila sem samo mlada najstnica, zgolj mlada srednješolska *toy*, ki se je učila izrisovati svoje črke in poskušala ugotoviti, kako naj barva podzemne vlake, ne da bi jo aretirali, ubili ali še kaj hujšega. Povabili so me tudi k sodelovanju z velikimi odraslimi v nadzemnem svetu, kjer smo počeli enake reči kot na podzemnih vlakih, toda tokrat na platnih za galerije, preprodajalce in zbiratelje, ki so bili pripravljeni veliko plačati za naša dela. Če smo sicer ta dela ustvarjali na nočnih misijah ob

koncu tedna, v katerih smo tvegali življenje, so nam podnevi bogati in omikani ljudje govorili, kako čudovita dela izdelujemo, in bili pripravljeni zanje plačati veliko denarja. Nekako sem torej padla v to področje lepih umetnosti. Večina grafitarskih umetnikov živi približno pet let v podzemnem slikanju, preden ugotovi, da mora odrasti in si izbrati nekakšno kariero, zaposlitev. Toda sama menim, da je moja zaposlitev navsezadnje našla mene. Sem umetnica skozi in skozi in na vlake sem slikala, ker sem se želela izraziti na široko in svobodno. Menila sem, da je svoboda izražanja ultimativna oblika izražanja. Slikanje za denar, za naročila, za galerije nekako koruptira delo. Skratka, svobodno izražanje, anonimno izražanje so grafiti na podzemnih vlakih in tako naprej. Potrebne je veliko poguma, veliko norosti, da to naredite, treba pa je imeti drugačne vrste pogum, da si lahko uspešna umetnica v nadzemlju, da ustvarjaš murale, organiziraš legalne zidove, kamor lahko pridejo vsi in slikajo, da si vzornica drugim mladim ženskam, ki to od tebe pričakujejo. To sicer ni nekaj, za kar sem si prizadevala, temveč sem bila v ta položaj postavljena, zato poskušam v življenju upravičiti svoj sloves ali svoj status legende, kar včasih sicer občutim kot velik pritisk, toda še vedno slikam, razstavljam in še vedno utiram pota vsem grafitarskim umetnikom, ne le damam. Mislim, da moramo vsi iti naprej in početi tisto, kar imamo radi, in mislim, da moramo vse, ki smo tukaj, priznati, da to, kar počnemo, počnemo iz strasti. Saj smo tudi sicer to počele – na ulici, na podzemnih vlakih –, ker smo morale ustvarjati in ker je to del našega bivanjskega stanja, ker smo umetnice. Smo to, kar počnemo. Če zbereš pogum, da prekršiš zakon, ali ne, ne glede na to – da le ustvarjaš, da le slikaš in greš tja ven ter to počneš, to je moj končni cilj. Mislim, da to počnem predvsem, da bi inspirirala ljudi, druge mlade ljudi, da boste zagrabili življenje za roge in vas nič ne bo ustavilo. Me smo odlični primer. Smo gruča majhnih, majcenih žensk, katerih dela so veliko večja, veliko hrupnejša in veliko bolj čvrsta, kot smo same. In ravno za to gre. Pojdite tja ven in jim dajte vetra!

TOOFLY: Ime mi je Toofly. Grafito sem začela ustvarjati v zgodnjih devetdesetih – želela sem biti majhen uporniški otročaj. Zadnjih štiri ali pet let slikam po različnih zidovih in z različnimi grafitarji, ki me vabijo k slikanju in sodelovanju pri izdelavi njihovih pieceov, ker imam veliko ženskih motivov, oni pa ustvarjajo svoje črkovne piece, in to potem celo stvar prestavi na višjo stopnjo. V zgodnjih devetdesetih sem hodila na srednjo šolo za modno oblikovanje, kjer sem spoznala writerja, imenovanega Sabe, ki je bil zame zelo inspirativen in je vplival na veliko mojih del, saj je risal karakterje na velike mize v šoli – pač risbe z markerjem, tage in vse mogoče grafitarske stvari. Jaz sem takrat zgolj čečkala svoje karakterje na svoj zvezek in hodila k umetnostnemu pouku. Ko sem videla te stvari v šoli, sem padla v to. Mislila sem si: »Naredila bom svoj karakter zraven njegovega; tisto je moška, to je pa ženska različica.« Mislim, da je šlo za velik preboj, ko sem to naredila. Takrat se še nisem zavedala teh naključij. Mislila sem si pač: »To bom naredila, to bo *moj* pečat.« No, šele čez več let sem v Queensu, kjer sem odraščala, poskušala bombati in se družiti s fanti, česar pa moja mama ni mogla sprejeti. Zelo je podpirala to, kar sem počela, toda ob tem si ni želela, da bi bila zunaj pozno ponoči, da bi se družila s fanti in da bi zašla v kakšne težave, bežala pred policisti, se poškodovala ali karkoli pač. Zato je šla sama z menoj pozno ponoči ven in me vozila po različnih malih ulicah Queensa [smeh občinstva], me spustila iz avta in mi pustila tagati s sprejem [smeh in aplavz občinstva]. Mama mi je zelo trdno stala ob strani in to je, po mojem mnenju, razlog, da so privrele na dan te ženske stvari, saj velikokrat slikam le ženske na zidovih. Ona je bila prva, ki me je podpirala do te mere, da se mi ni bilo treba spuščati v temne predele in viseti zunaj pozno ponoči. Dogovarjala se je z grafitarji, da so me pobrali ob določenem času in me peljali nazaj domov, ko sem končala taganje [smeh občinstva]. Vse to

se je dogajalo le v naši soseski. Peljala me je celo bombat, ko sem se odločila narediti svoj prvi karakter – z menoj se je skrivaj vtihotapila v tisto stavbo, mi držala spreje, stražila [smeh občinstva]. Ampak to je bilo vse, kar se tiče mojih poskusov bombanja, mojega poskusa biti uporniški otročaj z grafitiranjem. Hitro sem ugotovila, da ne želim zgolj ustvariti cele gručice različnih tagov in biti znana kot otročaj grafitoljubne mame, temveč da si želim ustvariti umetnino, ki bi jo ljudje lahko gledali in ob njej pomislili: »Uau, to je pa lepo.« Vzela sem si čas, izpopolnila kakovost linij, barve. Ampak v devetdesetih ni bilo tako kot danes – bilo je bombanje, taganje. Res se nisem vozila z vlakom v Bronx, kjer si lahko videl vse tiste lepe piece. Poleg tega nisem poznala nobenega od tistih writerjev, nisem imela teh povezav. Poznala sem Saba in nekaj drugih, a oni že ne bi vzeli s seboj neke male *toy* smrklje, da bi skupaj risali po tistih lepih zidovih. Tako sem sčasoma poskušala pač slikati v svoji sobi, na dvorišču, kjerkoli, ker sem želela le, da bi to dala iz sebe, da bi bila del te kulture. Priložnost sem dobila, ko je v Queensu nastal kulturni center 5 Pointz, ki se je takrat imenoval Fun Factory, kjer sem lahko svobodno slikala in kjer so nam celo dali dovolilnice, da nas policija ne bi nadlegovala. Bilo je legalno, lahko sem slikala, lahko sem se začela učiti uporabljati različne nastavke za spreje in vse te reči, da bi izpopolnila svoje sprejarske veščine. Čez čas sem spoznala tudi druge writerje, ki so prihajali tja, in dobila priložnost, da sem svoje delo lahko pokazala v določenih prostorih, da sem lahko grafitarske in ulične elemente ter energijo, ki sem jo imela, prenesla na platna. Začela sem spoznavati umetnike, kot je Laces, ki je resnično bil prvi, ki je pogledal moje delo, me postavil na novo raven in me povabil v Graffiti Hall of Fame. Ta priložnost mi je omogočila, da sem svoje stvari lahko javno predstavila, da sem stopila na platformo, kjer je bila moja drža: »Okej, ženska je prišla sem slikati, pustila bo svoj pečat in zastopala ženske«. In takrat, leta 2002, sem spoznala Lady Pink. Takrat sem spoznala tudi druge ustvarjalke, prav tako Fever, in šele leta po tem smo začele barvati zidove, ki so dokumentirani v tej knjigi. Že vse od takrat je to odlična izkušnja in danes še vedno slikam, z različnimi umetniki. Resnično sem preprosto srečna, da lahko slikam s temi legendarnimi umetniki, ki so na sceni že od časov barvanja podzemnih vlakov. Vse to je preprosto čudovito in me osrečuje. Hvala.

LADY K. FEVER: Jaz sem Fever a.k.a. Lady K. Fever. Začela sem leta 1991. Bila sem skejtarka in ponavadi smo s puncami, bilo nas je pet, hodile skejtat, fantje pa so nam vedno težili, da jim prevzemamo skejtpark, da smo jim v napoto, zato so nas poskušali pregnati. Tako smo nekega dne šle ven, kupile spreje, prišle do zidov in nasprejale: »Pustite nas skejtati, Riot Grrrls«. Poskušale smo jim dati vedeti, da smo tudi me lahko tam. To ni bil njihov park, bil je mestni park, bil je javni prostor, torej niso bili njegovi lastniki. In tako sem začela z Riot Grrrls. No, ko sem enkrat začela slikati s spreji v skejtparku, sem hotela naprej in se zaljubila v vse skupaj – v to, kako je delati s sprejem, kako gre barva na steno, in v to, da sem lahko svoje poglede predstavila javno, obenem pa tudi kolektivno z gručo žensk. Od takrat naprej, od leta 1991 do približno 1996, 1997, sem zgolj tagala in poskušala bombati, ustvarjati throw-upe, a tega nisem nikoli jemala resno, nikoli nisem pravzaprav razumela, kako naslikati mural ali kako narediti kaj podobnega. Nikoli si nisem vzela časa, poleg tega pa takrat tudi nisem vedela, da obstajajo legalni zidovi, kjer bi dejansko lahko vadila in kjer bi lahko dobila dovoljenje za slikanje. Leta 1997 sem poskušala narediti svoj prvi piece, od tu naprej pa sem vztrajno vadila risanje v skicirko in se začela družiti z gručo grafitarjev, moških grafitarjev, ki so mi dajali nasvete in s katerimi smo si vzajemno dajali na vpogled skicirke ter se pač družili. Takrat sem se začela zavedati, da sem se postopoma zaljubila v vse to. Čeprav je bilo v Kanadi na voljo omejeno število izvodov, sem prišla do knjige *Spraycan Art* [Henryja Chalfanta in Jamesa Prigoffa] in z njeno pomočjo ugotovila, da obstaja še ena ženska, Lady Pink, kar me je inspiriralo. Pravzaprav tedaj sploh nisem vedela, da obstajajo še kakšne druge ženske, ki delajo grafite. In ko sem videla, da je tam zunaj še ena ženska, mi je to dalo spodbudo, da bom morda tudi sama nekoč tako dobra. Leta 1999 sem začela razmerje z grafitarjem. Dobila sva tudi otroka. Bilo je ironično, da je želel, da preneham delati grafite, toda od takrat naprej sem bila samo še bolj navdušena nad tem, da lahko grem še naprej. Tako sva se razšla, sama pa sem obdržala otroka. Ko sem ostala z otrokom, sem se odločila, da želim to početi resno, kot kariero. Vedno sem mislila, da bom počela drugačne

reči. Umetnost je bila zame vedno terapija. Po letu 2000, ko sem vedela, kaj želim doseči, sem spoznala, da je tam zunaj veliko kanadskih grafitarjev in grafitark. V resnici nisem vedela veliko o celotni newyorški sceni, a sem leta 2001 vseeno prišla sem dol. Prišla sem v Fun Factory in prepričala možakarja, da mi je dovolil slikati in eksperimentirati. Zaljubila sem se v New York in večkrat ko sem prišla sem dol, več sem se naučila o oblikovanju črk in o tem, kako lahko pomagaš lokalni skupnosti ter organiziraš stvari za otroke in mladino, da izboljšaš njihovo okolje. In pa da lahko zavzameš neko politično stališče, o katerem ne govori veliko ljudi, in to daš na zid, ljudje pa to gledajo in razumejo, da se v družbi mora nekaj spremeniti. Če

je umetnost mogoče videti kot način, kako spremeniti svet, je to lepo. Od takrat sem zaljubljena v poučevanje. Trenutno poučujem v Bronx Museum. Sestavila sem kurikulum, po katerem učim otroke o umetnosti. Ko jih učim, jih denimo vprašam: »Kaj je prva umetnost, če vzamete našo zgodovino?« Gledajo me in rečejo: »Jamska umetnost«. Zakaj se torej na grafite gleda kot na slabo stvar, če pa so dejansko obstajali v naši družbi in smo jih ustvarjali od prvega dne naprej, če je prva dokumentirana umetnost jamska umetnost? Zdaj torej poučujem in delam na različnih skupnostnih projektih. Spoštovanja vredno je, da je ta knjiga izšla in da obstaja tam zunaj toliko žensk, ki delajo in ustvarjajo lepo umetnost. To je velika stvar.

SWOON: Živjo. Imenujem se Swoon in mislim, da sem definitivno zadnja, ki se je pridružila temu crewju, saj o nobeni od teh stvari nisem niti začela razmišljati do leta 1999. Da sem odrasla na kolovozu, sem rekla zato, ker sem *dejansko* odrasla na kolovozu, obenem pa tudi zato, ker to veliko pove o tem, od kod prihajam – sem iz majhnega mesta na Floridi. Slikanje sem študirala vse svoje življenje, slikanje sem študirala od svojega desetega leta. Močno sem padla na renesanso, realiste in vso to staro zgodovino umetnosti. Preselila sem se v New York in si mislila: »Ja, to bo kot Meka, tam bo vse, vse se bo dogajalo v muzejih in galerijah, super bo. Koliko se bom naučila in kako se bom zabavala!« No, po letu in pol ali dveh pa sem se začela počutiti takole: »Veste kaj, te stvari mi niso tako všeč, kot bi si želela, in, veste, večino časa se počutim zadušeno, odtujeno in malo zdolgočaseno.« Saj ne, da se zdaj ne bi več, ampak kakor koli. Skratka, imela sem to krizo glede slikanja in tega, kakšen pomen ima in kakšna je njegova vloga v svetu. Razmišljala sem, ali bom sploh lahko naredila karkoli, kar bo imelo kakršen koli smisel, ali pa bom vse življenje delala slike v okvirju in se trudila, da pristanejo v muzeju. Zdelo se mi je pač, da to ne more biti vse. Potem sem začela opazovati nekatere stvari, ki so me vrgle iz tira. Ena izmed njih je bilo delo Gordona Matta-Clarka. On je izrezoval stavbe in temu rekel skulpture. Mislila sem si: »Hm, to je pa kul.« Spominjam se tudi svojega prijatelja. Niti ne vem, kako se je začelo, preprosto sva začela govoriti o streetartistu in grafitarju REVS. Z roko je pokazal na nekaj in začel »Oh, ja, blabla« in jaz sem mislila, da je to oglas. Kaj jaz vem, jaz sem hotela vpisati tja noter mali n, on pa pravi: »Ne, čovek, to so writerji.« Jaz pa:

»Kaaaj?« In nenadoma sem dojela, da veliko različnih ljudi dela veliko različnih stvari. Potem mi je seveda začel govoriti o Toofly, o Lady Pink in o Shepard Fairey, o vseh teh različnih ljudeh, ki počnejo vse te različne stvari. In začutila sem, da se je v meni nekaj odprlo. To je bilo že po tistem, ko sem začela opazovati ulico, ko sem ugotavljala, kakšen način slikanja mi je najljubši. Mislim, da se je najin pogovor začel nekako takole: »Najljubši so mi kolaži na zidu, ne pa neke dolgočasne slike.« V tistem trenutku sem začela torej razmišljati, kako lahko sama sodelujem,

kajti tisto, kar je bilo meni najbolj všeč v New Yorku, so bile vse te plasti na zidovih. Tako sem začela izdelovati te male posterje. Sprva sem mislila, da bo šlo le za mali projekt, ki bo trajal kakšen mesec. Toda nekako je začel rasti. Ne vem. Ko sem to enkrat začela početi, sem ugotovila, da je nekako zabavno in navdušujoče. Obenem sem se v tistem času začela zavedati pomembnosti razmišljanja o politiki javnega prostora, o tem, kateri prostori so javni in zakaj, kdo lahko uporablja te prostore. Da mi kot urbani državljani vseskozi, nenehno poskušamo definirati in redefinirati ta pravila. Da gre kar za majhen spopad med zasebno lastnino in javnim prostorom. Zame je postalo vprašanje, kako je mogoče razviti žive javne prostore, zelo pomembno. Zato sem začela poleg uličnih posterjev, ki jih sicer še vedno izdelujem, sodelovati tudi pri bolj kolektivnih projektih. Omenjeno je že bilo, da sem ustanovila kolektiv Toy Shop, s katerim smo delali ulične zabave in vse mogoče reči, s pomočjo katerih smo poskušali spodbuditi umetnike, da bi sodelovali z mestom, in spodbuditi navadne državljane, da bi v svojem vsakdanjem življenju bili del skupnosti na najrazličnejše načine. Mislim, da so spotoma portreti, poleg uličnih posterjev, postali najbolj ključen fokus mojega dela. Vedela sem, da hočem biti del tistih zidov. Toda počutila sem se čudno, ker so vsi tangerji začeli pri dvanajstih, jaz pa sem jih imela enaindvajset, dvaindvajset. Mislila sem si: »Kaj naj naredim? Početi moram nekaj popolnoma drugačnega.« Kajti sama nisem imela niti trohice tovrstnega ozadja, saj, ko sem bila majhna, nisem tekala naokoli in bombala. Tudi ime Swoon sem začela uporabljati šele pozneje, da bi nekako povezala svoja dela. Čutila sem, da želim biti del zgodovine grafitov, toda vedela sem, da sem prevelika autsajderka, ker nisem odraščala v urbanem okolju, ker nisem grafitirala v času odraščanja. Zato sem pač poskušala razviti sebi lasten način dela. V tem procesu so zame portreti postali najpomembnejša izmed vizualnih del. Mesta so namreč potopljena v oglaševanje in v vse tiste nerealistične upodobitve tistega, kar ljudje so. Jaz pa sem samo želela opazovati ljudi na ulici, ugotoviti, kaj je pri njih najbolj očarljivo in lepo, in potem ta trenutek prevesti in pokazati drugim ljudem. Ko rišem, gre vedno za opazovanje z ljubeznijo in pozornostjo. Več ko je ljubezni in pozornosti, ki ju nameniš človeški gesti ob dnevih, ko rišes, bolj intenzivno izkušnjo občutiš. Tako se počutim vedno, ko mi uspe prevajati skozi risanje, če mi uspe, da se zgodi resnično človeški trenutek, ki ga potem lahko prilepim na ulice mesta. Na ta način, upam, ustvarjam pač bolj človeško okolje. Oh, ja, delam tudi instalacije. Ugotovila sem, da želim delati tudi bolj razvite stvari in da bi muzeji in galerije lahko bili prostori za malo bolj intenzivne instalacije. Kakorkoli, tukaj nekje sem zdaj. In zelo sem vesela, da sem tu. Zelo

sem vesela, saj se nisem pred tem srečala z nobeno od žensk, ki so tu zgoraj. Torej ...

DRUGE RAZPRAVLJALKE: Me se nismo srečale s teboj.

SWOON: Prav zato sem bila tega vesela.

VODITELJICA: S katerimi konkretnimi izzivi se je vsaka od vas morala spopasti kot ženska grafitarka ali ženska streetartistka?

TOOFLY: Ko sem odraščala, sem se poskušala vključiti v to kulturo, a nisem hodila ven ponoči. Ker nisem želela zgolj bombati in delati grafitov, nisem mogla spoznati vseh tistih različnih writerjev in vseh tistih različnih ljudi. Zaradi mame sem imela policijsko uro in vse to. Zame je bil torej izziv, da nisem bila izpostavljena tako veliko ljudem in da se nisem mogla naučiti teh reči od različnih writerjev.

Ni bilo ljudi, ki bi me naučili, kako uporabljati sprej, različne nastavke za spreje, kako nanesti senco in svetlobo pri črkovnem piecu. Čeprav tega nisem imela, je bil zame izziv biti ženska in imeti mamo, ki je bila zaščitniška do mene, ter to dejstvo, da nisem bila vključena v te stvari kot najstnica. To je bil zame pač izziv, morala sem najti druge načine. Zato je to kot samoproklamacija, ko pač poskušaš iti tja ven. To je bil torej eden od mojih izzivov.

LADY K. FEVER: Eden izmed izzivov zame je bilo to, da sem vedela, da v Kanadi ni najbolj običajno imeti zraven sebe ženske – veliko fantov tega ni maralo. Zato sem si izbrala ime Fever, ko sem začela. Da bi premagala ta izziv. Kajti ko sem začela tagati Galaxy girl, na samem začetku – to je bil moj prvi tag –, ga je veliko fantov krosalo. No, seveda je bil najbrž grozen, toda obenem sem poznala tudi druge ženske, s katerimi smo v tistem času hodile ven in tagale, pri čemer so vse naše stvari krosali. Začela sem se torej iti to igro, in sicer tako, da sem najprej napisala žensko ime in nato svoje, »moško« ime Fever, vedno z isto barvo in v podobnem stilu. Žensko ime so mi vedno krosali. Tako sem pač premagala ta izziv. Šla sem ven in uporabljala anonimno ime Fever.

VODITELJICA: Ali želite podpirati in opozarjati na ženski prispevek h grafitiranju? Vprašala bi – mislim, da bom vprašala vas, Lady Pink, ker ste del scene že tako dolgo –, kaj je tisto, kar se je po vašem mnenju spremenilo v zadnjih dvajsetih, celo desetih letih, da se je nekako spremenilo sprejemanje žensk kot grafitark.

LADY PINK: Ko sem sama začela, so si ženske skozi celotna sedemdeseta še vedno le dokazovale, da lahko naredijo vse, kar lahko naredijo fantje. Feministično gibanje je postajalo vse močnejše in mislim, da je name kot najstnico vplivalo, ne da bi se sploh zavedala, da sem mlada feministka. Kajti več ko je bilo fantov, ki so mi pravili, da nečesa ne zmorem, bolj nujno je bilo zame, da jim dokažem nasprotno. Morala sem zdržati za vse sestre, ki sem jim bila vzornica, morala sem biti pogumna in neustrašna ter dokazati, da ženske zmoremo, kar zmorejo fantje. Kar se je torej spremenilo, je to, da ženske, ki danes odraščajo, ne dvomijo več, da ne bi mogle narediti tistega, kar lahko naredijo fantje. To spremembno opazujem približno zadnjih deset let, saj je danes veliko deklet, s katerimi se lahko igram, in ta knjiga to dokazuje. Vsa ta dekleta so vsaj deset

let mlajša od mene, a vse slikajo, vse so pogumne, neustrašne, večje, kreativne, vse so nore, lahkomiselne prav tako kot fantje. Zelo zelo sem srečna, ker vidim, da so tudi fantje tisti, ki ženske jemljejo resno in jih vidijo kot sebi enake. Vidijo jih kot resen izziv in kot tekmice, ne pa le kot male prevarantske novotarije: »Oh, ženska s sprejem – uau, dajmo gledati.« Danes ni več tako, zdaj so ženske drugače vzgojene, vedo, da so fantom enakovredne, vedo, da bodo šle v zapor, vedo, da jih bodo aretirali tako kot fante. Vse skupaj je zdaj eno samo enakovredno igrišče in resnično sem vesela, da lahko rečem, da lahko danes samo v New Yorku zbobnam skupaj približno ducat žensk, s katerimi lahko pobarvamo neki zid. Nekoč sem bila le jaz, sama samcata, morda še katero priložnostno dekle, ki je slikalo leto ali dve, toda nobeno ni vztrajalo dovolj dolgo, nobeno ni pokazalo dovolj poguma, da bi šlo tja ven in slikalo v javnosti – legalno ali nelegalno, ne glede na to, ali bi lepilo plakate ali pa karkoli že. Ko daješ svoje stvari tja ven za javnost, si ji prepuščen na mislost in nemilost. Takrat nisi znotraj prijetne, varne galerije ali muzeja, kamor zahajajo večinoma civilizirani, omikani ljudje, ki te zgolj nežno kritizirajo. Takrat si tam zunaj na ulici, kjer ljudje ne bodo samo uničili tvoje umetnine, če jo puštiš tam, ampak ti bodo naredili še kaj več. Če ne dokažeš, da si zločinec in vandal, te drugi grafitarji ne bodo spoštovali. Ne bodo te jemali resno, zato se moraš dokazati, in sicer z golim talentom, z golo večščino. Moraš biti vztrajen, biti moraš predan umetnik. Le tako te bodo sčasoma ljudje začeli jemati resno in te spoštovali. Tako ozkogledi so grafitarji. Puristi so: oh, biti moraš zločinec, moraš se nakako dokazati s kršenjem zakona, moraš iti tja ven in bombati. Ne gre le za pet minut. Da si pridobiš spoštovanje pravih grafitarjev, moraš to početi nekaj časa. Mi popolnoma spoštujemo streetartiste, saj gredo tja ven in delajo z različnimi mediji; kar malo nori so: cement in kovina in vse mogoče čudne stvari, stvari, ki si jih mi ne bi niti predstavljali. Mi zgolj delamo svoje stvari z barvo na zelo hiter način, ker je taka narava barvnega spreja, oni pa dajo tja ven vse in se, kar je še bolj pogumno, umikajo stran od grafitarske scene, ki ostaja ujeta v barvne spreje in slikanje. Oni delajo z neverjetnim številom medijev, vsepovsod, puščajoč odtise na New Yorku, s čimer ta postaja unikatno okolje za življenje. Rečem lahko le: »Hvala.«

VODITELJICA: Ne vem, kako smo s časom, ampak vseeno bom odprla razpravo, kajti prepričana sem, da je veliko vprašanj.

SPRAŠEVALKA X: Živjo, bom jaz tista pogumna in bom prva začela. Osmešila se bom pred vsemi vami. Sem streetartistka in zame je seksizem v svetu street arta zelo frustrirajoč. Približno tako je, kot je bilo v svetu grafitov pred tridesetimi leti. Neverjetno seksistično je. Ne gre le za umetnike – streetartisti mi denimo trgajo stvari z zidov, jih cefrajo ali delajo svoje stvari čeznje –, ampak tudi za organizirane predstavitve street arta, kjer skoraj vedno nastopajo zgolj moški umetniki ali pa pretežno moški umetniki, knjige, filmi, karkoli. Kako se spoprijemate s tem?

LADY PINK: Hja, ko grafitarskim umetnikom in umetnicam uničijo njihovo delo na ulici, ugotovimo, kdo je to naredil, in nato jim damo vetra [smeh občinstva in aplavz].

SPRAŠEVALKA X: Ja, tudi nekaj tega je bilo.

LADY PINK: V preteklosti se je to že dogajalo z nekaterimi umetniki in umetnicami, saj želimo zaščititi naše umetniško delo tudi s pestmi in norim pogumom, če je potrebno. Tako se spoprimemo s tem. Če vas torej fantje ne spoštujejo, jim morate dati lekcijo, sicer bodo še naprej tacali po vas. Se opravičujem, ampak natančno tako je tam zunaj. Ni lahko, ampak to obenem tudi odslkuje način, kako umetniški svet na splošno deluje. V nadzemlju je osemdeset odstotkov moških, zato se moraš neizprosno boriti za pozornost, moraš kričati in biti glasna, biti velika in tako si pridobiš spoštovanje.

SPRAŠEVALKA X: O.K. Hvala [smeh občinstva].

SPRAŠEVALKA Y: Vse spoštovanje damam tam zgoraj. Živjo. Sem umetnica in učiteljica umetnosti. Zanima me vaše delo z mladimi. Lady Fever, Lady Pink in Toofly, vse delate z mladino. Samo zanima me, kako to počnete, kako pojasnite šolski upravi in drugim ljudem, ki jim predavate, tisto esenco umetnosti, v katero mi verjamemo, ter kako to prevedete v akademski izraz?

TOOFLY: Vsa ta leta, ko slikam v javnosti, k meni večinoma prihajajo ženske iz lokalne skupnosti, ki se pogovarjajo z menoj in mi postavljajo vprašanja. Mnoge izmed njih imajo svoje civilnodružbene organizacije, kjer mladi ljudje kot jaz vodijo majhne programe, kamor privabijo mlada dekleta iz lokalne skupnosti, ki imajo težave, jih poučujejo in jim pomagajo pri določenih stvareh. Potem vidijo na ulici mene, medtem ko slikam res velik ženski karakter, in pravijo: »Želimo si, da bi prišla, se pogovarjala z mladimi dekleti in povedala kaj o svoji umetnosti.« Torej gre le za to, da jim daš vedeti, da že obstaja ta umetniška oblika, da jo jaz prakticiram legalno, da je to mogoče. Odgovorim na vsa vprašanja tistih mladih ljudi, ki imajo vprašanja. To se je izkazalo kot zelo dobro. Nisem pa nikoli bila ravno na liniji z izobraževalnim sistemom in nikoli nisem sodelovala s tistimi ljudmi, ker mislim, da ne bi razumeli. Sodelujem z lokalnimi skupnostmi, ki pač delajo svoje stvari z mladimi ljudmi na svoj način.

SPRAŠEVALKA Z: Živjo. Kako gre? Preden zastavim vprašanje, bi želela povedati naslednje. Hodila sem na šolo za modno oblikovanje in vi [ena izmed razpravljalok] ste nekoč gostovali pri predmetu slikarstvo in imeli kratko predavanje. To se mi je zdelo fenomenalno. Kajti v tistem času zame ženske v umetnosti niso obstajale. Ob različnih priložnostih sem spoznala vsako izmed vas. Lady Pink, vas sem spoznala na razstavi, ko sem bila stara trinajst, štirinajst let, kjer so bile tudi vse druge grafitarke, oh, moj bog, tam so bile vse te ženske. Torej ves ta kolektiv. Kar me pripelje do mojega vprašanja. Ali menite, da obstaja nekakšno gibanje, ne bom rekla feministično, ker je nekoliko preozko, če ga tako definiramo? Ampak zdi se, da se morda dogaja upor proti nečemu, čemur bi lahko rekli tradicionalna umetniška družba, ki jo vodijo beli moški. Ve ste tako močna skupnost žensk. To je vredno velikega spoštovanja, zato bi vas rada vprašala, ali ste del tega gibanja? Ali sploh mislite, da obstaja? Razumete?

LADY PINK: Ženski kolektiv, nekakšna skupina? Ja, v resnici res obstaja po vsem svetu. Zato, ker je tako malo hip-hop žensk, ženskih grafitark, streetartistk, se držimo skupaj in smo vse hitro

prijateljice. Ne glede na to, katero državo omeniš, imaš tam prijateljico ali neko žensko, ki te bo peljala okoli in ti ponudila prenočišče. Veš, da deluje koalicija. Na portalu My Space sem do zdaj zbrala na stotine čudovitih žensk iz vseh koncev sveta in vse smo si blizu in povezane. Ampak v grafitarski kulturi je bilo vedno tako, še toliko bolj med damami. Ker nas je tako malo, se držimo skupaj kot dobre prijateljice.

SPRAŠEVALKA Z: Ja, O.K. Ampak urednico revije *The Source*¹ so pred kratkim odpustili oziroma je odstopila in šla na sodišče

– to je bila nekaj časa velika stvar –, in sicer ker je bila ženska. Bila je urednica revije *The Source* – tam zastopajo tisti popolnoma moški svetovni nazor v hip-hopu – in je v sodnem procesu proti njim dobila pet milijonov dolarjev. Skratka, mislim, da je to del tega kolektivnega gibanja, ki obstaja znotraj umetniške, glasbene in modne industrije, znotraj kreativne industrije.

LADY PINK: Pomembno je, da svojo moč predajamo naprej, da druga drugo motiviramo. Tam zunaj je težko. Še posebno v svetu hip-hopa, ki mu dominirajo moški in je agresiven.

SPRAŠEVALKA Z: Hvala.

LADY PINK: Ni za kaj. Še zadnje vprašanje. DeAnna!

DEANNA CUMMINGS: Pozdravljena! Živjo, dame. Srečo imam, da sem v New Yorku ta vikend. Sinoči sem bila na čudoviti otvoritvi. Moje ime je DeAnna Cummings, prihajam pa iz Minneapolisa v Minnesoti. Sem ena izmed organizatork dogodka, imenovanega B-Girl Be. Mnoge izmed teh deklet na odru so že bile del le-tega. Nekako mi je tista pred menoj ukradla vprašanje. Zanimalo me je, ali ve vidite gibanje. Resnično verjamem, da bo, če pride do spremembe sveta v širšem pomenu, to plod ženskega delovanja. Del tega, kar imam v mislih, je B-Girl Be, ta knjiga, veliko je ženskih in vseženskih festivalov tukaj v New Yorku. Zdi se, kot da nekaj resnično vre v zvezi z ženskami, da stopajo skupaj in se povezujejo. Poleg tega me zanima tudi, kaj lahko poveste o mednarodni sceni. Kajti sama mislim, da je komponenta socialne pravičnosti v javnem izražanju v tujini resnično prevladujoča, če že ni tako prevladujoča tukaj v Združenih državah.

TOOFLY: Mislim, da se nekaj dogaja. Da bo tega vse več, se vidi tudi v tej knjigi in v hip-hop kulturi z ženskimi MC, ženskimi DJ, pa seveda v B-Girl Be, ki je vsekakor izredno pomemben

¹ The Source je revija iz ZDA, ustanovljena leta 1988, ki pokriva hip-hop glasbo, politiko in kulturo (op. prev.).

dogodek. Želim si, da bi z njim prišli tudi v druga mesta, saj gre za veliko sodelovanje žensk in različnih krogov kulture, pri čemer ženske, ki gredo tja, to vidijo, mame to vidijo, in vse skupaj je res čudovita stvar. To se dogaja v vseh kulturnih zvrsteh. Vsakdo kaj počne. Smo nekakšna multistoritvena, organizirajoča vrsta ljudi. Skratka, mislim, da ravno zdaj stvari vzpostavljamo, da se stvari dogajajo, in videti, da se to res dogaja, je navdušujoče.

LADY K FEVER: Tudi jaz tako mislim. Ko smo me začenjale, nismo dojele, da so tam zunaj tudi druge ženske. Zdaj obstaja internet, veliko deklet prihaja v New York, če greš v kakšno drugo mesto, tam takoj najdeš drugo žensko. Med seboj se pogovarjamo in zblížujemo, govorimo o tem, da si želimo, da sanjamo, da bi se kaj zgodilo, da bi se povezale vse ženske. Kot je povedala Toofly o B-Girl Be in pred tem Pink o tem, da dekleta, ki so deset let mlajše od nje ali pa še mlajše, odraščajo, vedoč, da so enakopravne. Mislim, da je to resnično prililo olja na ogenj tistega, kar se zdaj dogaja: da se ženske niti ne sprašujejo več: »Ali sem ženska? Zakaj to počnem, če sem pa ženska?« Nekako si pač mislijo: »To, kar delam, je pač tisto, kar počnem.« Imeti torej to potrditev, biti skupnost in biti sposobne povezovati se med seboj je dejansko imenitna stvar. Komaj čakam, da vidim, kaj se bo zgodilo z ženskami čez deset let in kaj bodo takrat počele.

Transkripcija, prevod in priredba Gregor Bulc